Nebevi Metodlar

﴿الأساليب النبوية في معالجة الأخطاء﴾

[Türkçe-Turkish-تركي]

Muhammed Salih el-Muneccid

Terceme eden : Muhammed Şahin

2009 - 1430

islamhouse.com

﴿الأساليب النبوية في معالجة الأخطاء﴾

« باللغة التركية »

محمد صالح المنجد

ترجمة : محمد مسلم شاهين

2009 - 1430

islamhouse.com

Hatâ Düzeltiminin
İLKELERİ

M. Sâlih el-MÜNÂCİD(*)

Çeviri: Esra ALTINAY

• Bir terim olarak “hatâ”, kasıt unsuru taşımayan bir söz veya fiil olup, asıl iradeye aykırı olarak vukû bulur. (Müellif, “hatâ” kelimesine bazen ‘yanlış’, ‘suç/kabahat’ ve ‘günâh’ mânâlarını yüklemiştir.)
• **“Ey Rabbimiz! Unutacak veya hatâ yapacak olursak bizi sorumlu tutma...”** (2/Bakara, 286)
• *“Allah Teâlâ ümmetimden hatâ, unutma ve yapmaya zorlanma(nın günâhını) kaldırmıştır.”* (Buhârî, “İlim” 44)

Rahmân ve Rahîm olan Allah’ın adıyla. Tüm övgüler, kâinatın hâkimi, Hesap Günü’nün sâhibi, Evvel ve Âhir, dünyâ ve âhiretin yaratıcısı olan Allah Teâlâ’ya; salât ve selâm, O’nun dünyaya rahmet olarak gönderdiği, insanlığın mürebbîsi *el-Emîn* peygamberine olsun.

İnsanların hatâlarını düzeltirken izlenebilecek pek çok metot vardır ki, bunlar aynı zamanda birer öğretim metodudur. Dolayısıyla, hatâların düzeltilmesi eğitimin bir parçasıdır; ikisi birbirinden ayrılmaz bir bütün gibidir.

Eğitim, semeresi toplumun büyük çoğunluğuna ulaşabilen bir etkinliktir. Eğitimciler ve tebliğciler (âlimler), peygamberlerin ve nebîlerin mirasçıları olarak bu etkinlikte yer alırlar. Nitekim*“Allah Teâlâ, melekleri, semâvat ehli, deliğindeki karıncadan, denizindeki balıklara varıncaya kadar arz ehli, halka hayrı öğretene mağfiret duasında bulunur.”*[1]

Hatâ düzeltme (*nasîhat*) konusu ayrıca, bir Müslüman’ın sahip olması gereken dindarlığındaki samimiyetin de bir parçasıdır.(**) Hatâ düzeltme ile, onu takip eden bir diğer sorumluluk olan “iyiliği emretme ve kötülükten sakındırma” kavramları arasındaki bağlantı gayet açıktır. Fakat şunu belirtmeliyiz ki hatâların işlendiği alan, kötülüklerin işlendiği alandan daha geniştir. Bu nedenle, işlenen bir hatâ münker olabilir de olmayabilir de.

KUR’ÂN-I KERÎM’DE BAHSEDİLEN HATÂLAR

Hatâların düzeltilmesi konusu, vahyin ve Kur’ân metodolojisinin de bir parçasını oluşturur. Kur’ân, emirleri, yasakları, râzı olunanları, îkâzları ve hatâları düzeltme yollarını bildirmiştir. Hz.Peygamber’e yönelik olsa bile... Örneğin:

[Bir gün Hz.Peygamber, müşrik Mekke toplumunun en nüfuzlu kabile reislerinden bir kısmı ile sohbete dalmıştı. Onları (ve onlar aracılığıyla geniş bir kesmi) mesajının doğruluğu konusunda ikna etmeyi ümit ediyordu. O sırada, ona tâbi olanlardan birisi, âmâ Abdullah b. Ümmü Mektûm kendisine yaklaştı ve Kur’ân’ın ilk âyetlerinden bir kısmını kendisine tekrarlamasını veya açıklamasını istedi. Çok daha önemli gördüğü konuşmasının kesilmesinden rahatsız olan Hz.Peygamber, suratını astı ve âmâdan yüz çevirdi. Ve hemen orada ve o anda Abese Sûresi’nin ilk on âyeti nâzil oldu.(*)]
“O, âmânın kendisine gelmesinden ötürü suratını astı ve yüz çevirdi. Nereden bilebilirsin (ey Muhammed,) **belki de o arınacaktı. Yahut** (hakikat) **hatırlatılacak ve bu hatırlatma kendisine fayda verecekti! Ama kendini her şeye yeterli görene** (ilâhî rehberliğe ihtiyaç duymayana) **gelince, sen bütün ilgiyi ona gösterdin. Halbuki onun arınmaktan geri kalmasının sorumlusu sen değilsin. Ama sana büyük bir istekle geleni ve (Allah) korkusu ile (yaklaşanı) sen görmezden geldin!”** (80/Abese, 1-10)

(*) Bu makale, M. Sâlih el-Münâcid’in *Al-Asaaleeb al-Nabawiyyah: The Prophet’s Methods for Correcting People’s Mistakes* adlı kitabının birinci bölümünün tercümesidir. Aslı Arapça olan bu kitabın İngilizce versiyonu için bkz. www.islam-qa.com/books.shtml. Hadislerin metinleri ve kaynakları, editör tarafından kontrol edilerek tashîh edilmiştir.
[1] Tirmizî, “İlim” 19 (2685); Taberânî, *Mu’cemu’l-kebîr*, C.8, s.234 (7912)
(**) Hz.Peygamber (sav) buyurdular ki: *“Din nasihatten (hayırhahlıktan) ibarettir!”* Yanındakiler sordu: “Kimin için ey Allah’ın Resulü?” *“Allah için, Kitabı için, Resulü için, Müslümanların imamları ve hepsi için! Müslüman Müslüman’ın kardeşidir. Ona yardımını kesmez, ona yalan söylemez, ona zulmetmez. Her biriniz, kardeşinin aynasıdır; onda bir rahatsızlık görürse bunu ondan izale etsin.”* (Müslim, “İman” 95; Tirmizî, “Birr” 17, 18)
(*) Âyetin nüzûl sebebi için bkz. Tirmizî, “Tefsîr” 72; Mâlik, “Kur’ân” 8. Yukarıdaki metin için bkz. Muhammed Esed, *Kur’ân Mesajı*, s.1235-1236

[Hz.Peygamber, daha sonraki yıllarda İbn Ümmü Mektûm'u çoğu zaman şu tevâzu sözleriyle karşılardı: *"Hoş geldin, Rabbimin kendisi yüzünden beni azarladığı adam."*]

Kur'ân-ı Kerîm'de, sahâbî hayâtındaki kimi hatâ örnekleri de verilmiştir. İşte bunlardan bazıları:

[Hz.Ali(ra) şöyle rivâyet etmiştir: Hz.Peygamber beni, Zübeyr'i ve Mikdâd b. el-Esved'i bir yere gönderirken: *"Hah bahçesine varıncaya kadar yol alınız. Orada mahfe(**) içinde bir yolcu kadın bulacaksınız. Kadının üzerinde bir mektup vardır. Onu alıp bana getiriniz"* buyurdu. Bunun üzerine yola çıktık, nihâyet söz konusu bahçeye vardık. Hakikaten kadını orada mahfe içinde bulduk. Ona: "Mektubu çıkar!" dedik. Kadın: "Bende mektup yok" dedi. O zaman ona: "Ya mektubu çıkarır verirsin, ya da seni soyar mektubu biz buluruz!" dedik. Bunun üzerine kadın mektubu saçının örgüleri arasından çıkardı. Biz de mektubu Hz.Peygamber'e getirdik. Mektubu Hatib b. Ebî Belteâ(ra), Mekke'deki bazı müşriklere göndermiş olup, onlara, Hz.Peygamber'in (Mekke'yi fetih seferiyle ilgili) bazı işlerini haber veriyordu. Hz.Peygamber ona: *"Bu ne iştir ey Hatîb?!"* diye sordu. O: "Bana kızmada acele etme ey Allah'ın Elçisi. Ben Kureyş'e dışardan katılan bir adamım. Onlardan değilim (aramızda kan bağı yok). Senin beraberindeki muhâcirlerin (Mekke'de) akrabaları var. Mekke'deki mallarını ve ailelerini himâye ederler. Bu şekilde nesepten gelen hâmilerim olmadığı için, oradaki yakınlarımı himaye edecek bir el edineyim istedim. Bunu katiyen küfrüm veya dinimden irtidadım veya İslâm'dan sonra küfre rızamdan dolayı yapmadım" dedi. Hz.Peygamber: *"Bu size doğruyu söyledi!"* dedi. Hz.Ömer atılarak: "Ey Allah'ın Resulü! Bırak beni şu münafığın kellesini uçurayım!" dedi. Hz.Peygamber: *"Ama o Bedir'e katıldı. Ne biliyorsun, belki de Allah Teâla Bedir ehlinin hâline muttali oldu da: 'Dilediğinizi yapın, sizleri mağfiret etmişim' buyurdu."* Bu olay üzerine Allah Teâla şu vahyi indirdi: (***)]
"Ey iman edenler! Benim de düşmanım, sizin de düşmanınız olanları velîler/dostlar edinmeyin. Siz onlara karşı sevgi yöneltiyorsunuz; oysa onlar haktan size geleni inkâr etmişler, Rabbiniz olan Allah'a inanmanızdan dolayı Elçi'yi de sizi de (yurtlarınızdan) sürüp-çıkarmışlardır. Eğer siz, Benim yolumda cihad etmek ve Benim rızamı aramak amacıyla çıkmışsanız, (nasıl) onlara karşı hâlâ sevgi gizliyorsunuz? Ben, sizin gizlediklerinizi ve açığa vurduklarınızı bilirim. Kim sizden bunu yaparsa, artık o, elbette doğru yoldan sapmış olur." (60/Mümtehine, 1)

[Abdullah b. Zübeyr(ra) şöyle rivâyet etmiştir: Benî Temim kabîlesinden binekli bir grup Hz. Peygamber (sav)'in yanına geldiler. Ebû Bekir: "Yâ Resulallah, Ka'kâ b. Ma'bed'i bunlara emir tayin et" dedi. Ömer ise: "Hayır, onu değil, Akra b. Habis'i emir tayin et" dedi. Bunun üzerine Ebû Bekir, Ömer'e çıkıştı ve: "Sen bana muhalefet etmek istiyorsun!" dedi. Ömer: "Asla sana muhalefet etmeyi düşünmedim!" dedi. Aralarında ithamlaşma oldu ve sesleri yükseldi. Bunun üzerine şu âyet nâzil oldu:(*)]
"Ey iman edenler! Allah'ın ve Resulü'nün huzurunda (sözde ve işte) öne geçmeyin. Allah'tan sakının. Şüphesiz Allah (her şeyi) hakkıyla işitendir, bilendir. Ey iman edenler! Seslerinizi Peygamberin sesi üstünde yükseltmeyin; ve birbirinize bağırdığınız gibi ona sözle bağırıp-söylemeyin. Yoksa siz farkında değilken amelleriniz boşa gidiverir." (49/Hucûrat, 1-2)

Kur'ân'da bahsi geçen daha pek çok örnek[2], hatâların karşısında sessiz kalınmamasının ve düzeltilmesinin gerektiğini vurgulamaktadır. Rabbi Hz.Peygamber(sav)'e, kötülüklerden sakındırma ve yanlışları -uzlaşma ve tâviz verme yoluna gitmeden- düzeltme hususunda rehberlik etmişti. Nitekim âlimler, siyer ve hadîs rivâyetlerinden şu kaideyi çıkarmışlardır: "Hz.Peygamber'e, hatâ olanı açıklamama ve -tam zamanı iken- îkâzını tehir etme izni verilmemiştir."

Hz.Peygamber'in, insanların hatâlarını düzeltirken izlediği metodolojiyi anlamak büyük önem taşımaktadır. Çünkü O(sav), Allah Teâlâ tarafından eğitilmiştir. O'nun tüm sözleri vahye istinad etmektedir; gerektiğinde yine vahiy ile onaylanmış ya da düzeltilmiştir. O'nun yöntemleri oldukça kapsamlı ve etkileyicidir. İnsanlara ulaşmak ve olumlu neticeler almak için O'nun yöntemlerini kullanmak en iyi yoldur. Diğer insanlara rehberlik etme konumunda olan bir kimse, eğer bu metot ve yaklaşımları da benimsemişse, çabaları mutlaka başarıya ulaşacaktır. Hz.Peygamber'in yöntem ve yaklaşımlarını uygulamak, O'nun bizim hayatımızdaki en önemli ve en iyi örnek şahsiyet olduğu gerçeğini de gösterecektir. Bu ise bize, Allah Teâlâ'nın rızasını kazanmada dahi yardımcı olacaktır. Tabiî ki niyetimizde samimi isek...

Hz.Peygamber'in yöntemlerini bilmek, dünyada pek çok alanda takip edilen insan ürünü yöntemlerin başarısızlığının gösterilmesini; diğer insanlara ve onların takipçilerine bu başarısızlığın kanıtlanmasını da sağlayacaktır. Çünkü bu takip edilen yöntemlerin büyük bir çoğunluğu "mutlak özgürlük" vb. gibi çökmüş teorilere dayanan birer "sapmışlık", ya da babalarından, atalarından kalma "körü körüne taklitçilik"ten türetilmişlerdir.

(**) Mahfe: Deve, fil gibi hayvanların üzerinde seyahat edenleri sıcak, güneş vb. tesirlerden korumak için yapılan kafesli çadır sepet.
(***) bkz. Buhârî, "Cihad" 141, 195, "Tefsir" Mümtehine 1; Müslim, "Fedâilu's-Sahabe" 161
(*) Buhârî, "Tefsir" Hucûrat 1, 2; Nesâî, "Kazâ" 6
[2] Müellif, kitabında, yukarıda kaydettiğimiz âyetlerin yanı sıra, 3/Âl-i İmran, 128, 152; 4/Nisâ, 83, 97; 24/Nûr, 14, 16-17; 33/Ahzab, 37 ve 62/Cuma, 11 âyetlerine de yer vermiştir. Ancak, nüzûl sebepleri kaydedilmemiş olan bu âyetler, maksatlarının anlaşılmasındaki güçlükten dolayı ve sözü de uzatmamak için tercümeden çıkarılmıştır.

Savunduğumuz nebevî metotlar pratiktir. Karşılaşılan bir hatâyı düzeltmeye uygun metodun ne olduğunun seçilmesi ve uygulamaya konulması ise, ağırlıklı olarak içtihada[(**)] dayanmaktadır. Kim ki insanların fıtrî yapılarını, doğasını anlarsa, gerçek hayatta karşılaşılan durumlar ile, hüküm çıkarılan kaynaklarda (Kur'ân-Sünnet) tanımlanan durumlar arasındaki benzerlikleri fark edebilecek; böylelikle Hz.Peygamber'in uyguladığı yöntemlerin arasından en uygun olanını seçebilecektir.

HATÂ DÜZELTİMİNİN İLKELERİ

İnsanların hatâlarını/yanlışlarını düzeltirken şu ilkelere dikkat edilmesi gerekmektedir:

1- Allah[(cc)]'a Karşı Samimiyet

İnsanların hatâlarını düzeltirken, niyetin "Allah'ın rızasını kazanmak" olması gerekir. Eğer niyet, üstünlük taslamak, öfke gösterisi veya başkalarını etkilemeye çalışmak ise, asıl amaca ulaşılamayacaktır. Zira bizzat kişinin kendisi bir hatânın içerisindedir.

Ebû Hureyre[(ra)] şöyle rivâyet etmiştir: Resûlullah[(sav)] buyurdular ki:
"Kıyamet günü ilk çağrılacaklar, Kur'ân'ı ezberleyen biri, Allah yolunda öldürülen biri ve çok malı olan biridir. Allah Teâlâ, Kur'ân okuyana: "Ben, Resûlüme inzal buyurduğum şeyi sana öğretmedim mi?" diye soracak. Adam: "Evet yâ Rabbi!" diyecek. "Bildiklerinle ne amelde bulundun?" diye Rabb Teâlâ tekrar soracak. Adam: "Ben onu gündüz ve gece boyunca okurdum" diyecek. Allâh Teâlâ: "Yalan söylüyorsun!" diyecek. Melekler de ona: "Yalan söylüyorsun!" diye çıkışacaklar. Allah Teâlâ ona: "Bilakis sen, 'Falanca Kur'ân okuyor' densin diye okudun ve bu da söylendi" der. Sonra, mal sahibi getirilir. Allah Teâlâ: "Ben sana bolca mal vermedim mi? Hatta o kadar bol verdim ki kimseye muhtaç olmadın." diyecek. Zengin adam, "Evet yâ Rabbi" diyecek. "Sana verdiğimle ne amelde bulundun?" diye Rabb Teâlâ soracak. Adam: "Sıla-i rahimde bulunur ve tasadduk ederdim" diyecek. Allâh Teâla: "Bilakis sen, 'Falanca cömerttir' desinler diye bunu yaptın ve bu da denildi" diyecek. Sonra, Allah yolunda öldürülen getirilecek. Allah Teâlâ: "Niçin öldürüldün?" diye soracak. Adam: "Senin yolunda cihadla emrolundum. Ben de öldürülünceye kadar savaştım" diyecek. Hakk Teâlâ ona: "Yalan söylüyorsun!" diyecek. Ona melekler de: "Yalan söylüyorsun!" diye çıkışacaklar. Allah Teâlâ ona tekrar: "Bilakis sen, 'Falanca cesurdur' desinler diye düşündün ve bu da söylendi" buyuracak. Sonra (Resûlullah[(sav)] Ebû Hureyre'nin dizine vurup): *"Ey Ebû Hureyre! Bu üç kimse, Kıyamet günü cehennemin aleyhlerinde kabaracağı Allah'ın ilk üç mahlûkudur!" dedi."*[3]

Eğer kişinin öğüt vermekteki niyeti samîmî ise, sevap kazanacak ve Allah'ın izniyle öğüdü kabul görüp, tesir edecektir.

2- Hatâ İşlemek, İnsan Tabiatının Bir Özelliğidir

Hz.Peygamber[(sav)] buyurdu ki: *"Her Âdemoğlu hatâ yapar. Ancak hatâkârların en hayırlısı tevbekâr olanlarıdır."*[4]

Bu gerçeği benimsemek, insanların hatâlarına karşı uygun bir bakış açısı kazanmayı sağlayacaktır. Böylece eğitimci ve tebliğci, muhataplarının mükemmel ve hatâsız olmasını beklemeyecek; kendi düşüncesine bire-bir uymamaları yüzünden onları yargılamayacaktır. Ayrıca, muhatapları bir yanlışı/günahı sürekli tekrarlıyor olsalar da, onları tamamen kaybettiğini, günahta boğulup helak olduklarını düşünmeyecektir.
Hatâkâr insanlarla, 'cehâlet', 'gaflet', 'ihmâlkârlık', 'nefsî arzular' ve 'unutkanlık' gibi özellikleri içinde bulunduran insan tabiatının (*fıtrat*) bilgisine dayalı, gerçekçi bir tutumla ilişki kurulmalıdır.
Bu gerçeğin bilen ve benimseyen eğitimci/tebliğci, ânî hatâlarla karşılaştığında aşırı tepkiler göstermeyecektir. Zira iyiliği emredip kötülükten sakındırma çabası içinde olan kendisi de aynı hatâyı yapabilecek bir insanoğludur. Böylelikle, karşısındaki ile sert bir tavırdan ziyade, merhamet duyguları içinde ilgilenecektir. Çünkü buradaki asıl amaç, ceza vermek değil, ıslah etmek ve eğitmektir.

Fakat bu, "hâtâ eden/kusûrlu/günâhkâr insanlara aldırış etmemeliyiz", ya da "modern çağ birçok günaha teşvik edici unsurlarla dolu", "n'olacak beşer işte", "onlar daha çok genç" vb. yaklaşımlarla, hatâ/günah işleyen insanlar adına bahaneler uydurmalıyız anlamına gelmez. İnsanların hatâlı davranışlarını dile getirmeliyiz; fakat aynı zamanda, davranışlarını İslâmî açıdan da değerlendirmeliyiz.

3- Bir Kimsenin Hatâlı -veya Haksız- Olduğunu Söyleyebilmek İçin Şer'î Bir Delîle veya Tutarlı Bir Mantığa Dayanmak Gerekir. Bilgisiz ve Yersiz Bir Tutuma Değil!

[(**)] Bir konuda var gücüyle çalışma ve en iyi yaklaşım üzerinde karar verme eylemi.
[3] Müslim, "İmâret" 152; Tirmizî, "Zühd" 48 (2382); Nesâî, "Cihâd" 22
[4] Tirmizî, "Kıyâmet" 50 (2499); İbn Mâce, "Zühd" 30 (4251)

Muhammed b. el-Münkedir[(ra)] şöyle rivâyet etmiştir: "Câbir, diğer giysilerini askıya astı ve sâdece bir izar[(*)] giyerek namaz kıldı. Birisi geldi ve dedi ki: "Sen sâdece böyle bir giysiyle mi namaz kılıyorsun?!" O da şöyle dedi: "Bunu, senin gibi ahmak insanlar görsün diye yapıyorum! Resûlullah[(sav)]'ın zamanında hangimizin iki tane kıyâfeti vardı ki?!"[5]

İbn Hacer[(rha)] şöyle demektedir: Buradaki 'ahmak' kelimesi, aslında 'câhil' mânâsındadır. Amaç, "birkaç parçadan oluşan kıyafet giyme serbestisi olmasına rağmen, tek parça kıyafetle de namaz kılınabileceği, ibâdet edilebileceği" ruhsatını açıklamaktır. Yani Câbir[(ra)] şunu demek istiyor: "Bunu, dinde tek parça kıyafetle ibadet etme izni olduğunu göstermek için kasıtlı olarak yaptım. Böylelikle, bunu bilmeyen biri beni örnek alabilir; ya da benim yanlış olduğumu söylerken, ben de ona bu konuda ruhsat olduğunu söyleme fırsatını elde ederim." Cevabının neden bu kadar sert olduğuna gelince... O kişiye, âlimleri bu şekilde azarlamaması ve şer'î meseleleri ciddi araştırması gerektiğini öğretmek, diyebiliriz.[6]

4- Hatâ Ne Kadar Ciddiyse, Onu Düzeltebilmek İçin O Denli Çaba Sarf Etmek Gerekir

Îtikâdî hatâları düzeltmek için, mesela görgü kuralları ile ilgili hatâları düzeltmek için harcanan çabadan daha fazlasını ve etkilisini göstermek gerekir. Peygamber[(sav)], yoğun bir şekilde 'şirk'in tüm yönleriyle ilgileniyor ve bu yöndeki hatâları düzeltiyordu. Çünkü dönemin en önemli meselesi bu idi.
Konuyla ilgili bazı rivâyetler şöyledir:

Muğire b. Şu'be[(ra)] şöyle rivâyet etmiştir: Peygamber[(sav)]'in küçük oğlu İbrâhim'in vefat ettiği günde güneş tutulması oldu. İnsanlar, "İbrâhim'in ölümünden dolayı güneş tutuldu" dediler. Resûlullah[(sav)] buyurdu ki: *"Güneş de, Ay da Allah'ın nizamının birer parçasıdır. Onlar, bir insanın ölümü veya doğumu için tutulmazlar. Eğer böyle bir durum (tutulma) görürseniz, geçene kadar Allah'tan af dileyin ve namaz kılın."*[7]

Ebû Vâkıd el-Leysî[(ra)] şöyle rivâyet etmiştir: Resûlullah[(sav)] Mekke'den ayrılıp Huneyn'e çıktığımız zamandı. Kâfirlerin yanında ibâdet ettikleri ve üzerlerine silahlarını astıkları Zât el-Envât adında bir köknar ağacı vardı. Biz de öylesi bir köknar ağacının önünden geçtik. Aramızdan kimileri: "Yâ Resûllallah, bizim için de bir Zât el-Envât yapsana" dediler. Hz.Peygamber[(sav)] şöyle buyurdu: *"Sübhanallah! Bu, İsrailoğullarının Mûsâ'ya: "Onların tanrıları olduğu gibi bize de bir tanrı yap"*(7/A'râf, 138) *demesi gibidir. Muhakkak siz, sizden öncekilerin yolundan gidiyorsunuz!"*
Diğer bir rivâyet göre ise Hz.Peygamber şöyle buyurdu: *"Nefsim kudret elinde olan (Allah)a yemin olsun ki, kavminin Mûsâ'ya: "Ey Mûsâ! Onların tanrıları olduğu gibi bize de bir tanrı yap" dediği gibi söylediniz. O, şöyle demişti: "Siz gerçekten câhil bir topluluksunuz. Şüphesiz ki bunların içinde bulundukları yol harâb olmaya mahkûmdur ve yapmakta oldukları şey de bâtıldır"* (7/A'râf, 138-139)*."* [8]

Zeyd b. Hâlid el-Cühenî[(ra)] rivâyet etmiştir: Resûlullah[(sav)] Hudeybiye'de bize, geceleyin yağan yağmurun peşinden sabah namazı kıldırmıştı. Namazını bitirince döndü ve şöyle dedi: *"Rabbinizin size ne dediğini biliyor musunuz?"* Cemaat: "Allah Resûlü daha iyi bilir!" dediler. *«Allah Teâla şöyle dedi: "Kullarımdan bir kısmı bana mü'min, bir kısmı da kâfir olarak sabahladı. Yağmurun, Allah'ın fazlı ve rahmetiyle yağdığını söyleyen Bana mü'min olarak sabaha erdi. 'Yağmur şu şu yıldızlar sayesinde yağdırıldı' diyen ise Bana kâfir, yıldıza mü'min olarak sabaha erdi."»*[9]

İbn Abbas[(ra)] şöyle rivâyet etmiştir: Bir adam dedi ki: "Ey Allah'ın Resûlü! Allah ve sen ne dilerseniz olur." Resûlullah: *"Sen beni Allah ile bir mi tutuyorsun?! Bunun yerine: 'Allah her şeyi yalnız kendisi diler', de"* dedi.[10]

İbn Ömer[(ra)] rivâyet etmiştir: Resûlullah[(sav)], Ömer[(ra)]'in, babasının adı üzerine yemin ettiğini işitmişti. *"Allah Teâla, sizleri babanızı zikrederek yemin etmekten nehy etti. Öyleyse, kim yemin edecekse Allah'a yemin etsin veya sussun"* buyurdu.[11]

Ebû Şureyh Hâni b. Yezîd şöyle rivâyet etmiştir: Bir grup insan Resûlullah[(sav)]'a geldi. Resûlullah onlardan birinin 'Abdulhacer' (taşın kulu) adıyla çağrıldığını duydu. Ona adını sordu. "Abdulhacer" denilince, Resûlullah[(sav)]: *"Hayır! Sen Abdullah'sın"* buyurdu.[12]

[(*)] Peştamal gibi, belden doğru sarılan dar, kısa giysi.
[5] Buhârî, "Kitâbu's-Salât"dan nakleden İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, hadîs nr.352
[6] Fethu'l-bârî, C.1, s.467
[7] Buhârî'den nakleden İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, hadîs nr.1061; ayrıca bkz. Ahmed, *Müsned*, C.4, s.253 (18243)
[8] Her iki hadîs için bkz. İbn Kesîr, *Tefsîr*, A'râf, 138-139; Tirmizî, *Sünen*, C.4, s.475 (2180); Ahmed, *Müsned*, C.5 s.218 (21947)
[9] Buhârî, "Ezan" 156, "Tevhid" 35; Müslim, "İman" 125; Muvatta, "İstiska" 4
[10] Ahmed, *Müsned*, C.1, s.283
[11] Buhârî, "Eymân" 4; Müslim, "Eymân" 1. İmam Ahmed *Müsned*'ine şöyle kaydetmiştir: Sa'd b. Ubâde[(ra)] şöyle demiştir: İbn Ömer ile birlikte bir halkadaydık. Başka bir gruptan bir adamı: "Hayır! Babamın üstüne yemin olsun ki!" derken duyduk. Bunun üzerine İbn Ömer o adamın üzerine birkaç çakıl taşı fırlattı ve şöyle dedi: "(Babam) Ömer de böyle yemin ederdi. Peygamber[(sav)] onu böyle yemin etmekten men etmiş ve bunun şirk olduğunu söylemişti." (es-Sâ'ati, *Fethu'r-rabbânî li tertibi Müsnedi'l-İmam Ahmed b. Hanbel*, C.14, s.164)
[12] Buhârî, *Edebü'l-müfred*, hadîs nr.813

5- Hatâyı Düzeltecek Olanın Kişinin Konumu Önemlidir

Kimi insanların nasihati, kimilerinkinden daha kolay kabul görebilir. Çünkü onlar statü sahibidirler, ya da hatâ işleyen kişinin üzerinde otoriteye sahiptirler. Mesela, çocuğunun üzerinde bir baba, öğrencisinin üzerinde öğretmen, devlet memurunun üzerinde müfettiş vs. Yine; yaşça daha büyük olan, genç olandan; akraba olan, yabancıdan; otorite sahibi bir kişi de otoritesi olmayandan etki açısından farklıdır. Bu farklılıkları anlamak, eğitimciye isâbetli bir bakış açısı kazandıracaktır. Böylelikle, bir îkâz veya azarlama, daha büyük bir kötülüğe yol açmayacaktır. Îkâz eden kişinin durumu ve hatâyı yapan kişinin ona olan güveni, îkâzın sertlik-yumuşaklık derecesini belirleyecektir.

Buradan iki şey öğreniyoruz. Birincisi; Allah tarafından kendisine belli bir statü veya otorite verilmiş olan kişi, bunları öncelikle insanları iyiliğe çağırıp kötülüklerden men etmek için kullanılmalıdır. Yüklendiği sorumluluğun büyüklüğünü, her türlü söz ve fiillinin insanları etkileyeceğini bilmelidir. İkincisi; iyiliği emredip kötülükten sakındıran kişi (*tebliğci*), konumunu yanlış tayin edip de, kendisini olduğundan daha yüksek bir mevkide görmemeli ve sahip olmadığı özellikler sanki kendisinde varmış gibi davranmamalıdır. Bu sâdece insanları kaybetmesine yol açacaktır. Nitekim Hz.Peygamber(sav), insanlara bir şeyler tebliğ ettiği veya kızdığı zaman, Allah'ın kendisine verdiği saygınlığın bilincindeydi ve onu muhafaza ediyordu. O, herhangi birisi tarafından yapılan uygunsuz davranışı düzeltirdi. Aşağıdaki misallerde olduğu gibi:

Ya'îş b. Tafha(ra), babasının şöyle dediğini rivâyet etmiştir: Resûlullah(sav)'ın evinde misafirdim. Fakir birisi geldi; ona da ev sahipliği yaptı. Resûlullah(sav) gece boyunca misafirlerinin durumunu kontrol için geliyordu. Beni yüzükoyun yatarken görünce dürttü ve şöyle dedi: *"Bu şekilde yatma! Zira bu, Allah'ın hoşlanmadığı bir yatıştır."* Diğer bir rivâyete göre ise: *"Bu yatış, cehennem ehlinin yatışıdır!"* buyurdu."[13]

Belli bir misyona ve statüye sahip Hz.Peygamber(sav) için uygun olan bu tip bir îkâz (veya azarlama), sıradan insanlar için uygun değildir. Yüzükoyun yatan bir insanı -uyarmak için- dürterek uyandırmak; ve sonra, yanlış yaptığını söyleyip de bunu kabul etmesini, teşekkür etmesini beklemek, sıradan bir kişi için mümkün değildir. Aynı şey, hatâ yapan bir kişiye çakıl taşı fırlatma hâdisesi için de geçerlidir. Seleften bazılarının bunu yapmış olması, onların belli bir konumda olmasına bağlanmaktadır. Aşağıda, bu durumla ilgili bazı hâdiseler kaydedilmiştir:

Süleyman b. Yesar(rha) şöyle rivâyet etmiştir: Sabîg adlı bir adam Medine'ye geldi ve Kur'ân'ın müteşâbih âyetleriyle ilgili sorular sormaya başladı. Ömer(ra) onu dövmek için birkaç sopa hazırladı. Ömer: "Sen kimsin?" diye sordu. Adam: "Ben Allah'ın kulu Sabîg'im" dedi. Ömer, sopalardan birini alıp: "Ben de Allah'ın kulu Ömer!" diyerek vurdu. Başı kanayıncaya kadar ona vurmaya devam etti. Sonunda adam dedi ki: "Ey mü'minlerin emîri, n'olur yeter! Aklımdaki tüm kötü fikirler gitti, yeter!"[14]

İbn Ebî Leylâ şöyle nakletmiştir: Huzeyfe(ra), Medain'deydi ve bir içecek istedi. Saygın görünümlü bir adam ona gümüş bir kapta içecek sundu. Huzeyfe, onu adama fırlattı ve şöyle dedi: "Aslında atmayacaktım. Fakat bu hususu açıklamış olmama rağmen devam edildi. Peygamber(sav) bizi ipekli kumaş giymekten ve altın ve gümüş kaplardan yiyip içmekten men etmiştir. Ve şöyle buyurmuştur: *"Bunlar dünyalık yaşayanlar içindir; sizin için ise geçicidir."*."[15]
Aynı olay İmam Ahmed'in rivâyetine göre şöyle cereyân etmiştir. Abdurrahman b. Ebî Leylâ şöyle rivâyet etmiştir: Huzeyfe(ra) ile birlikte bir yere gittim. İçecek bir şeyler istedi. Görevli saygın birisi, ona gümüşten bir içecek kabı getirdi. Huzeyfe de bunu onun yüzüne fırlattı. Biz: "Sakin ol, sakin ol!" dedik. Bunu niye yaptığını sorarsak bize anlatmayabilirdi. Bu yüzden susmayı tercih ettik. Bir süre sonra Huzeyfe: "Niye kabı onun yüzüne fırlattığımı biliyor musunuz?" dedi. Biz: "Hayır" dedik. Şöyle devam etti: "Ona, yaptığının yanlış olduğu söyledim. Peygamber(sav): *"Altın ve gümüş kaplardan içmeyiniz; ipekli giymeyiniz"* buyurmuştur. Muaz(ra) da bunu bildirmiştir: "Bunlar bu dünyadakiler içindir; fakat sizin için gelip geçicidir" demiştir.[16]

Musa b. Enes b. Malik(ra) şöyle rivâyet etmiştir: Sîrîn, Enes'e mükatebe(*) yapma talebinde bulundu. Enes çok zengindi, mükatebe yapmayı reddetti. Sîrîn, Ömer(ra)'e başvurdu. Ömer, Enes(ra)'i çağırarak: "Sîrîn'le mükatebe yap!" diye emretti. Enes(ra) yine kabul etmedi. Ömer, çubuğuyla Enes'e vurdu. Ve şu âyeti okudu: **"Kölelerinizden hür olmak için bedel vermek (mükatebe yapmak) isteyenlerin, onlarda bir iyilik görürseniz, bedel vermesini kabul edin"** (24/Nûr, 33). Bunun üzerine Enes mükatebe yaptı.[17]

Nesâî, Ebû Saîd el-Hudrî(ra)'den rivâyet etmiştir: Ebû Saîd namaz kılarken, Mervan'ın bir oğlu geldi ve onun önüne geçerek kim olduğun baktı. Ebû Saîd, gitmeyince ona vurdu. Çocuk ağlayarak Mervan'a gitti ve olanları anlattı. Mervan, Ebû Saîd'e gelip, niye kardeşinin oğluna vurduğunu sordu. O da şöyle cevap verdi: "Ben ona vurmadım;

[13] Ahmed, *Müsned*, C.2, s.287, 304; Ebû Dâvûd, "Edeb" 95 (5040); Tirmizî, "Edeb" 21 (2798), İbn Mâce, "Edeb" 27
[14] Dârîmî, "Nebî" 19 (146)
[15] Buhârî'den nakleden İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, hadîs nr. 5632
[16] Ahmed, *Müsned*, C.5, s.396 (23405)
(*) Mükatebe: Kölenin, efendisiyle, hürriyetinin bedelini ödemek kaydıyla hür olmak üzere yaptığı anlaşma.
[17] Buhârî, "Mükateb" 1

şeytana vurdum. Ben, Peygamber(sav)'in şöyle söylediğini işittim: *"Sizden biri, halka karşı sütre olacak bir şeyin gerisinde namaz kılarken, biri önünden geçmeye kalkarsa ona mâni olsun. (Beriki haddini bilmeyip) ısrar ederse onunla mücâdele etsin. Zira o, (bu hâliyle) şeytandır"*."[18]

Ebû'n-Nadr şöyle rivâyet etmiştir: Ebû Saîd el-Hudrî, bacağındaki yaradan dolayı çok acı çekiyordu. O sırada kardeşi geldi. Onu, bacağını diğer bacağının üstüne atmış uzanırken gördü ve yaralı bacağına vurdu. Öyle ki, bu çok daha büyük bir acı verdi. Ebû Saîd şöyle dedi: "Bacağımın ağrıdığını bilmiyor musun?!" O da: "Tabii biliyorum" dedi. Kardeşi de: "Peki bunu niye yaptın?" diye sordu. O da şöyle cevap verdi: "Peygamber(sav)'in bize bu şekilde oturmayı yasakladığını bilmiyor musun?"[19]

Ebû'z-Zübeyr el-Mekkî şöyle rivâyet etmiştir: Adamın biri, başka bir adamın kız kardeşiyle nikah akdi yaptı. (Gelinin) erkek kardeşi, kız kardeşinin (bir zamanlar) zinâ yaptığını anlattı. Bu haber Ömer(ra)'e ulaşınca, Ömer onu yakalayıp dövdü ve şöyle dedi: "Niye ona söyledin?!"[20]

Ebû İshak(rha) rivâyet ediyor: Esved b. Yezîd'le beraber büyük mescitteydik. eş-Şâbî de bizimle birlikteydi. Bize, (kocası tarafından talâk-ı bâin ile boşanan) Fâtıma b. Kays'dan, Resûlullah'ın ona nafaka öngörmeyişi hakkında neler duyduğunu anlattı.(*) Esved, bir avuç taş alıp onun üzerine fırlattı ve şöyle dedi: "Yazıklar olsun sana ki bu gibi hadîsleri rivâyet ediyorsun! Halbuki Ömer(ra) bu hususta şöyle demiştir: "Biz, unutup unutmadığını bilmediğimiz bir kadının sözünden dolayı Allah'ın Kitabı'nı ve onun Resûlünün Sünneti'ni terk etmeyiz. Onun (bu durumdaki bir kadının) mesken hakkı da vardır, nafaka hakkı da vardır. Çünkü Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: **"Onları evlerinden çıkarmayın, kendileri de çıkmasınlar. Meğer ki açık bir hayasızlık etmiş olalar!"** (65/Talak, 1)"[21]

Kinde'nin kapılarında iki adam girdiler. Ebû Mes'ud el-Ensârî bir halka içerisinde oturuyordu. O iki adam şöyle dedi: "Aramızda adâletle hüküm verebilecek birisi var mı?" Halkanın içinden bir adam: "Ben varım!" dedi. Ebû Mes'ud, eline bir avuç taş aldı ve adama doğru fırlatıp şöyle dedi: "Sus! Yargılamak/fetva vermek için böyle acele etmek hiç de hoş bir şey değil!"[22]

Şu hususa da dikkat etmek gerekir ki, Hz.Peygamber'in, yakınındaki bir sahabîsini îkâzı, bir bedevîyi îkâzına nispetle daha serttir. Elbette bunlar olaya göre de değişmektedir. Önemli olan, îkâzın türünü ve dozajını hikmetli bir şekilde belirlemektir.

6- Cehâletten Dolayı Hatâ Yapan İle, Bilgiye Rağmen Hatâ Yapan Arasında Ayırım Yapabilmek

Çölden Medine'ye gelen Muâviye b. el-Hakem es-Sülemî'nin olayı, bu ilkenin en iyi misallerindendir.
Muâviye b. el-Hakem(ra) şöyle rivâyet etmiştir: Ben Resûlullah(sav) ile birlikte namaz kılıyordum. Derken cemaatten bir şahıs hapşırdı. Ben de: "Yerhamükallah" dedim. Cemaattekiler bana, suçlayıcı bir şekilde baktılar. Bunun üzerine (kızıp): "Vay başıma gelen. Niye öyle bakıyorsunuz, sorun nedir?!" dedim. Bu sefer ellerini dizlerine vurarak sessiz olmam gerektiğine işâret ettiler. (Neredeyse cevap verecektim. Kendimi zor tuttum ve sesimi çıkarmadım.) Resûlullah(sav) namazı bitirince bana iyi davrandı. Anam-babam O'na fedâ olsun; ben O'ndan ne önce ne de sonra, O'ndan daha iyi öğreten bir muallim görmedim. Allah'a yemin olsun O beni ne azarladı, ne dövdü, ne de moralimi bozdu. Sâdece: *"Namazda insan kelamından (dünyevî) bir söz münasip değildir. Ona uygun olan söz, tesbîh, tekbîr ve Kur'ân kıraatıdır!"* dedi.[23]

---

18 Nesaî, "Kıble" 8, "Kasâme" 45. Ayrıca bkz. Buharî, "Salât" 100; Müslim, "Salât" 259
19 Ahmed, *Müsned*, C.3, s.42 (11393)
20 Mâlik, "Nikâh" hadîs nr.1553
(*) **Talâk-ı bâin**, evliliği kesin olarak sona erdiren boşamadır. Boşama sırasında evliliği sona erdiren ve yeni bir nikah akdi olmadıkça evliliğin devam etmesine imkan vermeyen boşamaya ***"Bâin boşama"*** denir. Eşlerin bu şekilde ayrılması *"küçük ayrılık (beynûnet-i suğra)"* ve *"büyük ayrılık (beynûnet-i kübrâ)"* diye ikiye ayrılır. Fâtıma b. Kays(ra)'ın hâdisesi beynûnet-i kübrâ'dır ki, kocanın eşini bir defada veya ayrı zamanlarda üç kere boşaması durumunda meydana gelir. Artık böyle bir kadının, iddetini tamamlayıp başka bir erkekle evlenerek, cinsel birleşme olduktan sonra ölüm, boşama vb. bir nedenle ikinci kocasından ayrılarak ondan olan iddetini de tamamlamadıkça eski kocasına dönmesi câiz olmaz.
Talâk-ı bâin ile boşanan kadın eğer gebe ise, doğuma kadar bütün çeşitleriyle nafaka hakkına sahip olur. Bu konuda da görüş birliği vardır. Delil şu âyettir: **"Eğer onlar gebe iseler, yüklerini bırakıncaya kadar nafakalarını verin."** (65/Talâk, 6) ***Hanefîler***; kadın bu durumda gebe olmasa bile iddet süresince nafaka hakkının bulunduğunu söylemişlerdir. ***Şâfiî ve Mâlikîlere göre***; kesin boşamada kadın gebe değilse yalnız meskende oturma hakkı söz konusu olur. Delil, **"O kadınları, gücünüz yettiği kadar kaldığınız yerin bir bölümünde oturtun."** (65/Talâk, 6) âyetidir. Burada meskende oturma hakkı, gebe olup olmama ayırımı yapılmaksızın mutlak olarak ifade edilmiş; âyetin devamında, **"Eğer onlar gebe iseler, yüklerini bırakıncaya kadar nafakalarını verin"** buyurularak nafakanın kapsamı, yalnız gebe olan kadın hakkında genişletilmiştir. ***Hanbelîlere göre***; kesin boşamada, gebe olmayan kadının nafaka hakkı bulunmaz. Çünkü Fâtıma b. Kays'ı kocası bâin talakla boşayınca, Hz.Peygamber ona ne nafaka ve ne de meskende oturma hakkı vermemiş ve şöyle buyurmuştur: *"Nafaka ve süknâ, kocanın karısına dönme hakkı olduğu durumlarda kadın lehine bir haktır."* (Müslim, "Talâk" 41; Ebû Dâvûd, hadîs nr.2290; Nesâî, "Talâk" 73)
21 Müslim, "Talak" 42-45; Ebû Dâvûd, hadîs nr.2288; Nesâî, "Talâk" 70. Aynı konudaki diğer hadîsler için bkz. Rûdânî, *Cemu'l-fevâid*, hadîs nr.4497-4502. (Ebû Dâvûd, hadîs nr.2284-2290; Müslim, "Talâk" 36-50; Nesâî, "Talâk" 70-73). Bu konudaki hadîslerin her birinin senedi, sahâbîlerden bir tek Fâtıma b. Kays'a dayandığı için, Hz.Ömer, Kur'ân'da yer alan âyet-i kerîmeye ve Sünnet bilgisine istinâden, bu rivâyette yer alan görüşü kabul etmemiştir.
22 Ebû Dâvûd, "Akdiye" 2; Beyhakî, *Sünen*, "Âdâb'ul-Kadî", 5 (20695)
23 Müslim, "Mesâcid" 33; Ebû Dâvûd, "Salât" 171; Nesâî, "Sehv" 20

Câhil bir insanın 'öğretilmeye' ihtiyacı vardır; şüpheleri olan bir kişinin 'açıklama yapılmaya' ihtiyacı vardır; ihmâlkâr bir kişi de 'hatırlatılmaya' ihtiyaç duyar. Bilerek hatâda ısrar eden kişinin 'uyarılması' gerekir. İnsanları uyarırken, kuralları bilen birisiyle, hiç bilmeyen, câhil birine aynı şekilde davranmak doğru değildir. Câhil insana karşı sert davranışta bulunmak onu sâdece uzaklaştıracak ve nasihatin reddedilmesine yol açacaktır. Ona, bilgece ve nâzikçe yaklaşarak öğretmek gerekir. Çünkü hatâ işlediğinin farkında değildir. Bu, "üzerime saldırmadan önce, neden bana öğretmeyi denemiyorsun?" demeye benzer. Tekrar ifade edecek olursak; farkında olmadan hatâ yapan birisi, kendisinin doğru yaptığını düşünebilir. Böyle kişiyle nâzikçe, anlayışlı bir şekilde diyalog kurmalıyız.

Mugîre b. Şu'be[(ra)] rivâyet etmiştir: Resûlullah[(sav)] biraz bir şeyler yedi. Sonra namaz için kalktı. Daha önce abdest almıştı; fakat ben tekrar abdest alır diye su getirdim. Beni reddetti ve gitmemi söyledi. Üzüldüm. O[(sav)] namazını kıldı. Ben de Ömer'e olanları anlattım. O da: "Ey Allah'ın Resûlü! Mugîre senin tavrından dolayı kırılmış; ona kırgın olabileceğinden dolayı da ayrıca çok üzgün" dedi. Peygamber[(sav)] şöyle buyurdu: *"Onda (Mugîre'de) sâdece hayır gördüm. Fakat o bana, yemek yedikten sonra abdest almam için su getirdi. Eğer ben abdest alsaydım, insanlar da aynısını yapıp beni izleyecekler (her yemek yedikten sonra abdest almak gerektiğini düşünecekler)di."*[24]
Bu kıssayla ilgili olarak şunu ifade etmeliyiz: Peygamber[(sav)] Mugîre'nin hatâsını belirttiği zaman, Mugîre'nin kendisine karşı bir kızgınlığı yoktu. Çünkü O[(sav)] bunu insanların teveccühünü kazanmayı düşünmeksizin, sâdece bir hakikati açıklamak için yapmıştı. Sırf bu yüzden insanlar bu işi vacip olarak değerlendirmesinler diye yapmıştı.

7- İctihâdî Olarak (Neyin Doğru Olduğunu Tespit Etme Gayretindeyken) Düşülen Hatâlar İle, Bilerek/Kasıtlı/İhmâlkârlıktan Dolayı Yapılan Hatâlar Arasında Ayırım Yapabilmek

Birinci durumda olan bir kişi elbette suçlanamaz. Hatâlı bile olsa gerçekten bir sevap kazanacaktır. Çünkü niyeti samîmîdir ve doğru sonuca ulaşmaya çalışmıştır. Hz.Peygamber[(sav)] şöyle buyurmuştur: *"Hâkim ictihad eder ve isâbet ederse, kendisine iki ücret (sevap) verilir. Eğer ictihad eder ve hatâ ederse ona bir ücret vardır."*[25]

Bilerek ve ihmalden dolayı hatâ (günah) işleyenin durumu ise farklıdır. İlk olarak bu kişiye öğüt vermeli ve bilmediği öğretilmelidir. Bilahare kişi gerekirse uyarılmalı ve azarlanmalıdır.

Fetvâ vermek, ictihad yeterliliği olan kişinin harcıdır; bilgisizce ve usûle riâyet etmeden fetvâ veren kişinin değil. Peygamber[(sav)] böylelerini -aşağıdaki örnekte olduğu gibi- sert bir şekilde azarlamıştır.

Cabir[(ra)] şöyle rivâyet etmiştir: Bir yolculuğa çıkmıştık. Bizimle beraber olan arkadaşlardan biri başından yaralandı ve başı kanamaya başladı. Daha sonra o kişi uyudu. Kalktığında ise cünüp olmuştu ve gusül abdesti alması gerekiyordu. Arkadaşlarına: "Teyemmüm etsem olmaz mı?" diye sordu. (Başı yaralı olduğu için suyun zarar vermesinden korkmuştu.) Onlar da: "Zannetmiyoruz. Bunun için bir sebep yok; çünkü yeterince su var." dediler. Böylece o kişi gusül abdesti aldı ve bilâhare öldü. Onun haberi Resûlullah[(sav)]'a ulaşmıştı. Şöyle buyurdu: *"Onu öldürmüşler; Allah da onların canını alsın! Madem bilmiyorlardı niye sormadılar? Bilgisizliğin şifası sualdir. Ona teyemmüm yeterliydi. Yarasına bir bez sarılmalı ve üzerinden meshedilmeli, sonra da bedeninin geri kalan kısmı yıkanmalıydı."*[26]

Resûlullah[(sav)] şöyle buyurmuştur: *"Kadı üçtür: Biri cennetlik, ikisi cehennemliktir. Cennetlik olan, hakkı bilip öyle hükmedendir. Hakkı bilip, hükmünde (bile bile) adâletsiz davranan cehennemliktir. Halka câhilâne hükümde bulunan da cehennemliktir."*[27]

İnsanların hatâlarını uyarırken dikkat edilmesi gereken bir husus da, hatânın ortaya çıktığı sosyal çevredir. Sünnete riâyet edilen bir çevre mi, yoksa bid'atların yaygın olduğu bir çevre mi? Ciddiyetsiz, umursamaz insanlar var da onların peşinden mi gidiliyor? Fetva verme, her şeye ruhsat verilebilir bir niteliğe mi sahip?

8- Hatâ Yapan Kişinin Niyetinin İyi Olması, Onun Uyarılıp Azarlanmayacağı Mânâsına Gelmez

Amr b. Yahya şöyle rivâyet etmiştir: Babam, babasından şöyle rivâyet etti: Sabah namazından önce Abdullah b. Mes'ud'un kapısının önünde oturuyorduk. Dışarı çıktığında onunla beraber mescide giderdik. Neyse (bir gün) Ebû Mûsâ el-Eş'arî yanımıza geldi ve: "Ebû Abdirrahman (yani Abdullah b. Mes'ud) şimdiye kadar yanınıza çıktı mı?" dedi. "Hayır, gelmedi" dedik. O da bizimle beraber oturdu. Nihayet (Abdullah) çıktı. Çıkınca toptan ona ayağa kalktık. Sonra Ebû Mûsâ ona şöyle dedi: "Ebû Abdirrahman! Biraz önce mescidde yadırgadığım bir durum gördüm. Ama yine de Allah'a hamd olsun hayırdan başka bir şey görmüş değilim." (Abdullah) "Nedir o?" diye sordu. O da: "Yaşarsan birazdan göreceksin" dedi (ve) şöyle devam etti: "Mescidde halkalar halinde oturmuş namazı bekleyen bir topluluk

---

[24] Ahmed, *Müsned*, C.4, s.253
[25] Buhârî, "İ'tisâm" 21; Müslim, "Akdiye" 15
[26] Ebû Dâvûd, "Tahâret" 127; İbn Mâce, "Tahâret" 93
[27] Ebû Dâvûd, "Akdiye" 2 (3573)

gördüm. Her halkada (idâreci) bir adam, (halkadakilerin) ellerinde de çakıl taşları var. (İdâreci): "100 defa Allahu Ekber deyin" diyor, onlar da 100 defa Allahu Ekber diyorlar. (İdâreci): "100 defa Lâ ilahe illallah deyin" diyor, onlar da 100 defa La ilahe illallah diyorlar. "100 defa Sübhanallah deyin" diyor, onlar da 100 defa Sübhanallah diyorlar. Ebû Abdurrahman (Abdullah b. Mes'ud): "Peki onlara ne dedin?" dedi. "Senin fikrini öğrenene ve ne yapmam gerektiğini söyleyene kadar onlara hiçbir şey söylemedim" dedi. Dedi ki: "Onlara kötülüklerini sayıp (hesab etmelerini) emretseydin ve, (bununla) iyiliklerinden hiçbir şeyin zâyi edilmeyeceğine dâir onlara güvence verseydin ya!" Sonra gitti, biz de onunla beraber gittik. Nihayet o, bu halkalardan birine geldi, başlarında durdu ve şöyle dedi: "Bu yaptığınızı gördüğüm şey nedir?" Dediler ki: "Ebû Abdirrahman! (Bunlar) çakıl taşları. Onlarla Allahu Ekber, Lâ ilâhe illallah ve Sübhanallah deyişleri sayıyoruz." (Bunun üzerine Abdullah b. Mes'ud) dedi ki: "Artık kötülüklerinizi sayıp hesab edin! Ben, iyiliklerinizden hiçbir şeyin zâyi edilmeyeceğinize kefilim. Yazıklar olsun size! Peygamberiniz(sav)'in şu sahâbesi (içinizde hâlâ) bolca bulunmakta. İşte onun elbiseleri (henüz) eskimemiş; kabları (henüz) kırılmamış. Cânım elinde olan Allah'a yemin olsun ki, sizler ya Muhammed(sav)'in yolunu takip edeceksiniz ya da sapıklığa düşeceksiniz!" Onlar: "Vallahi, Ebû Abdirrahman, biz sâdece hayrı (elde etmek) istedik" dediler. (O da) şöyle karşılık verdi: "Hayrı (elde etmek) isteyen niceleri vardır ki onu hiç elde edemeyeceklerdir. Resûlullah(sav) bize haber vermişti ki; Kur'ân'ı okuyacak olan bir topluluğun (bu okuyuşları sâdece dilde kalacak), boğazlarından (nefislerinden) ileri gitmeyecek. Vallahi, bilmiyorum, belki onların çoğu sizdendir." Sonra (Abdullah) onlardan yüz çevirdi.
(Amr b. Yahya'nın dedesi) Amr b. Saleme, bundan sonra şöyle demiştir: "Bu halkalardaki insanların pek çoğunu, Nehrevân olayında(*), Hâricîlerin safında bize karşı vuruşurken gördük."[28]

9- Adâletli Olmak ve Hatâ Yapan Kişileri Düzeltirken Taraf Tutmamak

Allah Teâlâ şöyle buyuruyor:
"Konuştuğunuz zaman -yakınınız dahi olsa- âdil olun." (6/En'âm, 152)
"İnsanlar arasında hüküm verecek olursanız adâletle hükmedin." (4/Nisâ, 58)

Nitekim Resûlullah(sav), bir peygamber âşığı olmasına rağmen Üsâme b. Zeyd(ra)'i, Allah'ın çizmiş olduğu hudutları çiğneyen birisine aracılık yaptığı için azarlanmıştır.
Hz.Âişe(ra) şöyle rivâyet etmiştir: Hırsızlık yapan Mahzumlu kadının durumu Kureyşlileri fazlasıyla üzdü. "Bu kadın hakkında Resûlullah(sav) nezdinde kim müessir bir şefaatte bulunabilir?" diye adam aradılar. "Bu işe sâdece Resûlullah(sav)'ın çok sevdiği Üsâme b. Zeyd(ra) cür'et edebilir" dediler. Üsâme (huzura çıkarak) Resûlullah(sav)'a şefaat talebinde bulundu. Efendimiz: *"Allah'ın hududundan bir hadd hususunda şefaat mi taleb ediyorsun?!"* diye çıkıştı. Sonra kalkıp cemaate şu hitabede bulundu: *"Sizden öncekileri helâk eden şey şudur: İçlerinden şerefli birisi hırsızlık yaptı mı onu terk edip (ceza vermezlerdi). Aralarında kimsesiz zayıf birisi hırsızlık yapınca derhal ona hadd tatbik ederlerdi. Allah'a yemin olsun, Muhammed'in kızı Fatıma hırsızlık yapmış olsa mutlaka onun da elini keserdim!"*[29]
Hz.Peygamber'in Üsâme'ye gösterdiği tutum, O'nun ne kadar âdil ve hakkın yanında olduğunu ve O'nun gözünde İslâm'ın, tüm insanların sevgisinden daha önce geldiğini göstermektedir.

Herhangi bir kişi, sevdiği kişinin kişisel kusurlarını görmezlikten gelebilir; fakat bu ona, İslâm'ın koymuş olduğu sınırları aşan hatâları görmezlikten gelme hakkını vermez. Bazı zamanlar insanlar yakın akraba ve arkadaşlarının yaptığı hatâyı hoş görürken, başka bir kişinin yaptığı hatâyı sert bir dille eleştirebilmektedir. Bu yüzden, "Eğer bir kişiyle mutluysanız, onun hatâlarını görmezsiniz; ama eğer bir kişiye kızgınsanız, tüm hatâlarını görürsünüz." denilmiştir.

10- Bir Hatâyı Düzeltirken, Kişinin Daha Büyük Bir Hatâya Düşmemesine Dikkat Etmek

İslâm, daha büyük bir kötülüğü def etmek için daha küçük bir kötülüğün yapılmasına ruhsat vermiştir. Böylece bir âlim, daha ciddi bir hatâya neden olmasın diye, bir şeyi söylemektense sessiz kalmayı tercih edebilir.

Hz.Peygamber(sav), Müslümanmış gibi görünen münafıklar hakkında, küfürleri yüksek boyuta varmasın diye sessiz kalmıştır. Onların kimliklerini ifşâ etmemiş ve sözlerine sabırla dayanmıştır ki, insanlar "Muhammed arkadaşlarını öldürüyor!" demesinler.[30] Çünkü insanlar onların gerçek yüzlerini bilmiyorlardı.

(*) Nehrevân, Bağdâd ile Vâsıt arasında bir yerin adıdır. Burası, Hz.Ali ile Hâricîler arasında hicrî 37 (veya 38) yılında vuku bulan ve Hz.Ali'nin zaferi ile sonuçlanan savaş dolayısıyla meşhur olmuştur.
[28] Dârimî, *Sünen*, hadîs nr.210. Bu hadîsi muhtasaran Taberânî de rivâyet etmiştir. (bkz. Heysemî, *Mecmeu'z-zevâid*, C.1, s.181). İmam Münzirî, *et-Tergîb ve't-terhîb* adlı eserindeki "Kitâbu'z-Zikir ve'd-Duâ"da, "Zikir Meclislerinde Bulunmanın ve Allah'ı Zikretmek İçin Toplanmanın Fazîleti" başlığı altında sahîh, mûteber birçok hadîsi kaydetmiştir. Bu hadîslerde ayrıca, kimi sahabîlerin zikirlerini hurma çekirdeği, çakıl taşları vb. yardımı ile yaptığı da bildirilmektedir. Bu bilgiler ışığında yukarıdaki habere baktığımızda, Abdullah b. Mes'ud(ra)'un, mesciddeki zikir halkasına yaptığı itiraz şöyle değerlendirilebilir: "İtirazın sebebi zikrin yeri ve şeklidir. Mescidde yapılan böylesi bir zikir, zamanla bütün Müslümanlarca 'dinin bir gereği' olarak anlaşılıp yapılacak bir ibadet halini alabilirdi. Bu ise, kınanan bid'atlardan biri olurdu. Bir kişinin başkanlığında, onun komutlarıyla yapılan "şeklî" bir zikir de tenkid konusu yapılmış olabilir. Nitekim hadîsin sonunda, söz konusu zikir meclisine katılmış olanların, ilerde şeklî mutaassıp dindarlıklarıyla bilinen Hâricîlerin saflarında görülmüş olmalarında da bu son hususa işaret vardır."
[29] Buhârî, "Hudud" 11, 12, 14; Müslim, "Hudud" 8; Nesâî, "Kat'u's-sârık" 6
[30] bkz. Buhârî, "Humus" 16; Müslim, "Zekât" 142

Hz.Peygamber(sav), Hz.İbrahim(as)'in kurduğu temellere dayanan Kâbe'yi yeniden inşâ etmek amacıyla yıkmamıştır. Zirâ Kureyş'in İslâm'ı henüz yeni tanıdığı ve daha önceki cahiliyye âdetlerinin kalıntılarını hâlâ taşıdıklarını biliyordu. Bunun (Kâbe'yi yıkmanın) onlar için çok kötü olacağından korkmuştu. Kâbe'nin sâdece eksik, yıkık yerlerini tâmir ettirdi.

Allah(cc), Müslümanlara şöyle emretmiştir: **"Allah'tan başkasına tapanlara (ve putlarına) sövmeyin; sonra onlar da bilmeyerek Allah'a söverler."** (6/En'âm, 108)

Bir âlim, büyük bir hatâya ya da kötülüğe mâni olacağını düşünüyorsa, bir davranışa karşı sessiz kalabilir ya da azarlamasını erteler ya da yaklaşım tarzını değiştirebilir. Bu, dikkatsizlik ve ihmalkârlık olarak anlaşılmamalıdır. Bunu, samîmî bir niyetle ve Allah'tan başka kimseden korkmadığı halde yapmıştır.

Velhasıl, bir kişiyi hatâsından dolayı azarlarken, daha kötü bir duruma yol açılıp açılmayacağına dikkat etmeliyiz.

11- Hatânın Ortaya Çıktığı İnsan Fıtratını Anlamak

Bazı hatâ türleri vardır ki yok edilmesi aslâ mümkün olmayabilir. Çünkü insan tabiatından (*fıtrat*) kaynaklanır. Elbet bu tür hatâları daha aza indirgemek mümkündür; fakat aşırı uçlara gitmek ise daha büyük kötülüklere sebep olacaktır. Aynen kadınlarla ilgili durumda olduğu gibi.

Hz.Peygamber(sav) şöyle buyurdu: *"Muhakkak ki kadın, kaburga kemiğinden yaratılmıştır. Onu tam anlamıyla düzeltmen mümkün değildir. Ondan yararlanmak istersen, ancak kendisinde mevcut olan bu eğrilikle birlikte faydalanabilirsin. Eğer onu düzeltmeye kalkışırsan, kırarsın. Onun kırılması ise, boşanmasıdır."*[31]
"Kadınlar hakkında nâzik olun, birbirinize hayrı tavsiye edin. Muhakkak ki kadın kaburga kemiğinden yaratılmıştır. Kaburga kemiğindeki en eğri kısım, onun üst tarafıdır. O kısmı düzeltmeye kalkıştığın zaman kırarsın. Kendi haline bırakırsan da eğriliği düzelmez. (Bu yüzden) kadınlar hakkında (birbirinize) hayrı tavsiye edin."[32]
İbn Hacer(rha) şöyle demektedir: *"Kadınlar hakkında nâzik olun"* ifâdesi, "onları oldukları gibi anlamaya çalışın" anlamındadır. Çünkü onları zorlarsanız, uç noktalara gidersiniz, kırarsınız. *"Kendi haline bırakırsan da eğriliği düzelmez."* Bu ifâdeden ne anlıyoruz? Eğer onlar (kadınlar) beklenenin üstünde ihmalkâr davranıyor, günah işliyor ya da sorumluluklarını üstlenmiyorlarsa, onları eğri şekilde bırakmayın. Bu şu demek: "İzin verilebilir meselelerde onları eğri bir şekilde bırakabiliriz." Ayrıca hadîsten şunu da öğreniyoruz: Nâzik, yumuşak bir yaklaşım, insanları kazandırır ve kalplerini açar. Ayrıca kadınlarla ilgilenirken anlaşılır olmaya dikkat etmeliyiz. Eğri davranışlarında sabır göstermeliyiz. Kim ki onları doğrultmaya ısrar ederse zarar edecektir. Ve bir erkeğin, yaşamdan zevk alabilmesi ve kendisine destek olunması için kadına ihtiyacı vardır. Nitekim şöyle denilmiştir: "Onunla iyi geçinmedikçe hayattan zevk almazsın."[33]

12- İslâm'a Zarar Verici Hatâlarla, Sâdece Diğer İnsanları Etkileyen Hatâları Ayırt Etmek

Eğer dinimiz İslâm bize kendimizden daha sevgili ise, onu korumalı, savunmalı; kendi menfaatlerimiz adına kızmaktan çok, onun için ve onun yolunda kızmalıyız. Eğer yalnızca kendi menfaatleri söz konusu olduğunda sinirlenen bir adam görürsek, bu, o kişinin dinî duygularının zayıf olduğunu gösterir.

Hz.Peygamber(sav), onunla ilişki halinde olan insanlardan hatâ yapanları genellikle affederdi. Özellikle kalplerini yumuşatmak için katı kalpli bedevîleri affederdi. Enes b. Mâlik(ra) şöyle rivâyet etmektedir: Resûlullah(sav)'la birlikte yürüdüm. Üzerinde kenarı sert, Necrânî bir hırka vardı. Ona bir bedevî arkadan yetişerek hırkadan tutup şiddetle çekti. Boynunun derisine baktığımda, şiddetle çekilen hırkanın kenarının zedeleyip iz bıraktığını gördüm. Bedevî: "Ey Muhammed! Yanındaki Allah'ın malından bana da verilmesini emret!" dedi. Aleyhissalâtu vesselâm ona baktı ve güldü. Sonra da bir ihsanda bulunulması için emretti.[34]

Fakat aynı Peygamber(sav), hatâ/yanlış dinî bir meseleyle ilgili yapıldığında ise öfkelenirdi. [Nitekim Hz. Âişe, bir hadîste: *"Allah Resûlü asla kendi nefsi için intikâm almamıştır. Ancak Allah'ın yasaklarının çiğnenmesi durumunda Allah hakkı için öcünü almıştır"*[35] demektedir.]

İnsanların hatâlarını düzeltmeye çalışırken dikkate alınması gereken diğer ilkeler ise şunlardır:

---

31 Buhârî, "Nikâh" 79; Müslim, "Radâ" 59
32 Buhârî, "Nikâh" 80; Müslim, "Radâ" 60
33 İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, C.9, s.954
34 Buhârî, "Libas" 18, "Humus" 19, "Edeb" 68
35 Buhârî, "Edeb" 80; Müslim, "Fedâil" 77

13- Küçük Hatâlarla Büyük Hatâlar Arasında Ayırım Yapabilmek (İslâm Dini, Büyük Günahlar ile Küçük Günahlar Arasında Ayırım Yapmaktadır)

14- Hatâsının Belirginliğini Az-Çok Örten ve Pek çok İyi Fiiliyatı Olan Bir İnsanla; Kötü Fiillerde Bulunarak Kendisine Karşı Bile Bozulmuş Bir Günahkâr Arasında Ayırım Yapabilmek

Kimi insanların, -başkaları yapsa göz yumulmayacak olan- hareket ve davranışlarına, geçmişte yaptıkları hayırlı, üstün hizmetler sebebiyle göz yumulabilmektedir.

Esmâ b. Ebî Bekr(ra) anlatıyor: Hacc yapmak üzere Peygamber(sav)'le birlikte çıktık. Arc adındaki mevkiye kadar geldik. Orada Resûlullah(sav) konakladı, biz de konakladık. Âişe(ra), Resûllullah(sav)'ın yanına oturdu. Ben de babam Ebû Bekir'in yanına oturdum. Resûlullah ve Ebû Bekir'in binek develeri ortaktı/tekti ve o da Ebû Bekir'e âit bir köle ile birlikte (yolda) idi. Ebû Bekir(ra) oturup kölenin gelmesini beklemeye başladı. Köle geldi ama beraberinde deve yoktu. Ebû Bekir(ra): "Deven nerde?" diye sordu. Köle: "Sabahleyin onu kaybettim!" dedi. Ebû Bekir(ra): "Tek bir deveyi kayıp mı ettin!" deyip köleye vurmaya başladı. Resûlullah bu sırada gülüyor ve şöyle diyordu: *"Şu ihramlıya bakın neler de yapıyor!"* (İbn Ebî Rizme der ki: Resûlullah: *"Şu ihramlıya bakın, neler de yapıyor?"* deyip gülüyor (başka bir şey söylemiyor)du."[36]

15- Sürekli Hatâ Yapan İnsanla, Hayatında İlk Defa Hatâ Yapan İnsan Arasında Ayırım Yapabilmek

16- Nâdiren Hatâ Yapan Bir İnsanla, Sıklıkla Hatâ Yapan İnsan Arasında Ayırım Yapabilmek

17- Alenî Bir Şekilde Hatâ İşleyenle, Hatâlarının Üstünü Örten İnsan Arasındaki Farkı Anlayabilmek

18- İslâm'a Bağlılığı Güçlü Olmayan, Kalbi İslâm'a Isındırılan İnsanlara Karşı Dikkatli Olmak; Onlara Kaba ve Kırıcı Davranmamak

19- Kişinin Statüsünü ve Otoritesini Göz önünde Tutmak

Bu yukarıda saydığımız ilkeler, daha önce vurguladığımız adâletli olmaya engel olmamalıdır.

20- Hatâ Yapan Bir Çocuğu, Yaşına Uygun (Pedagojik Esaslara Aykırı Olmayacak) Bir Şekilde Îkâz Etmek

Ebû Hureyre(ra) rivâyet etmiştir: Hasan b. Ali(ra) zekât hurmasından bir tanesini alıp, hemen ağzına attı. Resûlullah(sav): *"Hişt, hişt at onu! Bilmiyor musun biz zekât yemiyoruz!"* -veya: *"Bize zekât helâl değildir!-"* diye müdâhale etti.[37]

Zeynep b. Ebî Seleme(ra) şöyle rivâyet etmiştir: Resûlullah(sav) gusül abdesti alırken yanına girdim. Bir avuç su aldı ve: *"Çabuk git, yaramaz kız!"* diyerek yüzüme attı."[38]

Anlaşılacağı üzere; bir çocuğun küçük olması, onun hatâlarının düzeltilmeyeceği anlamına gelmez. Çünkü çocuğun bir hatâsının düzeltilmesi, onun hafızasına kazınacak ve ileride kendisine faydalı olacaktır. Birinci hadîste, çocuğa Allah korkusunun nasıl verildiği ve kendini nasıl sakındırması gerektiği gösterilmektedir. İkinci hadîs ise, iyi davranışların nasıl öğretildiğini, özel mekânlara girilmeden önce nasıl izin alınması gerektiğini ve başkalarının avret mahalline bakmanın yasak olduğunu göstermektedir.

Çocukların hatâlarının düzeltilmesi konusundaki bir diğer güzel örnek de, genç delikanlı Ömer b. Ebî Seleme(ra)'nin kıssasıdır: Resûlullah(sav)'ın terbiyesinde bir çocuktum. Yemekte elim, tabağın her tarafında dolaşıyordu. Resûlullah(sav) beni îkâz etti: *"Evlat! Allah'ın ismini an, sağınla ye, önünden ye!"* O günden sonra hep böyle yedim."[39]
Dikkat edilirse Hz.Peygamber(sav), elini yemeğin her tarafına sürme hatâsını yapan delikanlıya öğüt verirken, kısa ve açık kelimeleri seçti ki çocuğun hatırlaması ve anlaması kolaylaşsın. Nitekim bunun çocuk kalbinde meydana getirdiği etki bir ömür boyunca sürmüştür: "O günden sonra hep böyle yedim."

21- Nâmahrem Kadınlara Tavsiyede Bulunurken Dikkatli Olunmalı, Fitneye Sebebiyet Vermekten Kaçınılmalıdır

---

[36] Ebû Dâvud, "Menâsik" 30; İbn Mâce, "Menâsik" 21
[37] Buhârî, "Zekât" 60, 57, "Cihâd" 188; Müslim, "Zekât" 161
[38] Taberânî, *Mu'cemu'l-kebîr*, C.24, s.281; Heysemî, *Mecmeu'z-zevâid*, C.1, s.269
[39] Buhârî, "Et'ime" 2, 3, Müslim, "Eşribe" 108; Mâlik, "Sıfatu'n-Nebiyy" 32

Hiçbir genç adam, hatâlarını düzeltmek veya bir şey öğretmek bahânesine sığınarak genç kadınlarla konuşmamalıdır.[(*)] Bu, o kadar çok kötülüklere yol açmaktadır ki, kadınların hatâlarını düzeltme görevi sâdece, çok geniş ruhsat ehliyeti olan kadı veya bu yönde yardımcı olabilecek yaşlı insanlara verilmiştir.
İyiliği emredip kötülükten sakındırmak için uğraşan kişi, uyarısının sonunda ne olacağını bilerek ona göre davranmalıdır. Eğer yarar sağlayacağını düşünürse konuşmalı; aksi halde, hatâ yapmakta ısrar eden câhil kadınlarla konuşmaktan sakınmalıdır.

Ayrıca, iyiliği emredip kötülüğü sakındırmak için çabalayan kişinin statüsü, hatâları düzeltirken mesajı doğru aktarabilme ve delil getirebilme başarısı, çok büyük rol oynar. Aşağıdaki hikâye bunun misâlidir.
Ebû Raham'ın azatlı kölesi Ubeyd şöyle rivâyet etmiştir: Ebû Hureyre[(ra)], koku (parfüm) sürünmüş olarak mescide doğru giden bir kadınla karşılaşır. Şöyle der: "Ey el-Cebbâr'ın [Allah'ın] câriye kulu, böyle nereye gidiyorsun?" O da: "Mescide!" der. Ebû Hureyre: "Bunun için mi koku süründün?" Kadın: "Evet!" der. O da der ki: "Ben Hz.Peygamber'in: *"Eğer herhangi bir kadın koku sürünür de mescide böyle giderse, Allah Teâlâ, gusül abdesti alana kadar o kadının namazını kabul etmeyecektir"* dediğini duydum."[40]
İbn Huzeyme'nin rivâyeti ise şöyledir: Ebû Hureyre'nin yanından, kendisinden parfüm kokusu yayılan bir kadın geçti. Dedi ki: "el-Cebbâr'ın câriyesi, nereye?" Kadın dedi ki: "Mescide." "Parfüm mü süründün?" "Evet." (Bunun üzerine Ebû Hureyre şöyle dedi:) "Dön ve guslet. Zira ben, Resulullah[(sav)]'ın şöyle dediğini işittim: *"Allah, kendisinden koku (parfüm) yayılır bir hâlde mescide giden hiçbir kadının namazını, geri dönüp gusledinceye kadar kabul etmez."*[41]

22- Bir Kimsenin Hatâsının Asıl Nedenini Görmeden, Başka Bir Alâmetle Meşgul Olmamalı

23- Yapılan Yanlış Abartılmamalı

24- Olan Hatâyı Kanıtlamak İçin Uç Noktalara Gidilmemeli; veya Hatâ Yapan Kişiyi, Suçunu Kabul Etmesi İçin Zorlamamalı

25- Hatâyı Düzeltmek İçin Yeterli Bir Zaman Geçmeli

26- Hatâyı İşleyen Kişiye Düşmanmış Gibi Davranmamalı. Çünkü Amaç, İnsanların Kalbini Kazanmaktır; Yoksa Skor Elde Etmek Değil.

[(*)] Müellifin burada (bilhassa) sakındırdığı konuşma, gerek hatâ düzeltimi gerekse eğitim alanında "uzun süreli bir ilgilenmeye âit konuşma süreci" olsa gerektir.
[40] Ebû Dâvûd, "Teraccul" 7; İbn Mâce, "Fiten" 19. Bu ve bir sonraki hadîsin zâhirî mânâlarına bakıldığında, koku sürünerek mescide giden ya da gitmek isteyen kadının tam bir gusül abdesti alması gerekeceği anlaşılmaktadır. Halbuki yine hadîs-i şerîflerden öğrenilen gusül sebepleri (guslü farz kılan haller) bellidir; ve kokulanmak onlardan birisi değildir. Öyleyse bunu, ya Ali el-Kârî'nin dediği gibi anlamak ve: "Koku, bedeninin her tarafına sürülmüşse her yerini yıkamalı; değilse, sâdece sürülen yerleri yıkar" demek lazım. Ya da "Allahu a'lem, bunda mübalağa vardır. Yani üstünü başını o kadar iyi yıkamalı ki, âdetâ gusül almış gibi olmalı" diye anlamak lâzımdır. Diğer taraftan, kadının, erkeğin gusül almasını gerektiren cimâ inzâline, böylesi koku sürünerek de yol açılabileceğine işaret ediliyor olabilir.
[41] İbn Huzeyme, *Sahîh*, hadîs nr.1682